

1. Барменкова О. П. Компаративна модель світу в російській мові та її реалізація у творах І.Бабеля : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / О. П. Барменкова. – К., 2003. – 20 с.
2. Бартон В.И. Сравнение как средство познания / В.И.Бартон – Минск : Изд-во БГУ, 1978. – 128 с.
3. Кучеренко І.К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики / І.К.Кучеренко – К.: Вид-во КДУ, 1959. – 106 с.
4. Марчук О.І. Структурно-типологічні параметри порівняльних конструкцій в ідіостилі М.М.Коцюбинського: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01"Українська мова"/ О.І.Марчук. – Одеса, 2002. – 229 с.
5. Мозгова Н. Г. Логіка: навч. посібник / Мозгова Н. Г. – К. : Каравела, 2006. – 248 с.
6. Прокопчук Л.В. Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01"Українська мова"/ Л.В.Прокопчук – К., 2000. – 18 с.
7. Рошко С.М. Формально-граматична та функціонально-семантична структура порівняльних синтаксем і підрядних речень у сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01"Українська мова"/ С.М.Рошко – Ужгород,2001. – 21 с.
8. Судук І. І. Порівняння в текстах українських перекладів Святого Письма. : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01"Українська мова"/ І.І.Судук, 2009.
9. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій сучасної української мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01"Українська мова" / Н. П. Шаповалова. – Донецьк,1996. – 16 с.
10. Щепка О. А. Функціонально-семантичне поле компаративності : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01"Українська мова" / О.А. Щепка. – Сімферополь, 2008.

В статье рассмотрены вопросы терминологического аппарата для обозначения структурных компонентов модели сравнения в гносеологическом и языковом аспектах, выделены типы признаков сравнения, обосновано их содержание в разных типах сравнительных конструкций.

Ключевые слова: компаративема, структурная модель сравнения, субъект сравнения, объект сравнения, признак сравнения, показатель отношений сравнения.

In the article the problem of terminology that refers structural components of comparison model in epistemological and linguistic aspects is considered, types of comparison signs are distinguished, their content in different types of comparative construction is motivated.

Key words: komparatyvemas, structure of model comparison, subject of comparison, object of comparison, feature comparison, index of comparative relations.

УДК 81'366.593'271

О. Л. Даскалюк

АДРЕСАТ ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ: КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Волевиявлення мовця завжди спрямовано на адресата — потенційного виконавця спонукованої дії. Попри те, що адресант є ініціатором каузації, її реалізація залежить від рішення адресата. Для того, щоб волевиявлення стало фактом дійсності, мовцеві слід підібрати такі мовні засоби спонукання, які б переконали реципієнта каузації в її доцільності або необхідності. Адресант повинен врахувати і ситуацію мовлення, й місце, і час, а найбільше статусно-рольову характеристику свого співрозмовника.

Ключові слова: мовленнєва ситуація, волевиявлення, адресант, адресат, статусно-рольова характеристика.

Учасники, обставини, мета спілкування – це неповний перелік складників комунікативної ситуації, яка вже понад півстоліття є предметом багатьох лінгвістичних студій.. Попри великий (чи не дуже – на це впливає величезна множина чинників) мовленнєвий досвід кожної людини, щоразу у мовця виникають певні труднощі у налагодженні контакту зі співрозмовником. Саме створення каналу передання інформації є чи не найскладнішим моментом комунікативної ситуації, а що вже говорити про спонукання адресата до дії. Великий вплив на успішність комунікації має все ж таки вміння звернутися до адресата комунікації відповідно до очікуваного ним (врахування пресупозиції адресата) та комунікативним традиціям, що існують у соціумі, до якого він належить.

Адресат та його роль у комунікації стали предметом дослідження і граматики (опис та аналіз граматичних засобів передання адресованості мовлення, характеристика другоособовості та засобів її фіксації), але більшою мірою позицію реципієнта з врахуванням мовних та позамовних факторів вивчає функціональна лінгвістика в її комунікативному спрямуванні, в рамках якого основну увагу зосереджено на комунікативно-прагматичних особливостях мовленнєвої комунікації. Особистість як реципієнт мовлення іншої особистості є предметом дослідження соціолінгвістики й психолінгвістики.

Зрозуміло, що адресата як основний складник міжособистісної комунікації вивчають у своїх працях представники комунікативно-прагматичного спрямування у мовознавстві (Ф. Бацевич, В. Кашкін, В. Парашук, О. Семенюк, М. Скаб, Н. Формановська, R. Jurkowski та ін.), з погляду комунікативного етикету (С. Богдан, М. Стахів), у рамках історії українського мовного етикету (О. Миронюк), у парадигмі теорії мовленнєвого впливу та комунікативної поведінки (Ю. Прохоров,

Й. Стернін). Розроблено також теорію соціального статусу учасників комунікації (В. Карасик), що дозволяє сформулювати соціолінгвістичну характеристику комунікантів та пояснити вибір тих чи тих мовних засобів під час спілкування. Отож адресат як другий учасник ситуації мовлення, спосіб звернення до якого сам по собі фіксує ставлення мовця до всієї ситуації спілкування загалом, є предметом дослідження багатьох напрямів сучасного мовознавства.

Мета нашого дослідження – визначити комунікативно-прагматичні характеристики адресата волевиявлення й вказати як особа адресата впливає на вибір засобів спонування мовцем, а також розглянути, яку роль відіграє відповідно оформлене звернення до адресата у досягненні позитивної реакції на волевий вплив.

Спонування або волевиявлення – це ситуація мовлення, під час якої мовець, уживаючи відповідні мовні засоби, спонукає адресата до певної дії, до зміни стану тощо. Тобто момент волевиявлення – це та відправна точка на просторово-часовій координаті, під час якої адресат з потенційного виконавця перетворюється на дійсного і згодом чи відразу втілює каузовану дію в реальність. Таким чином, мета аналізованої комунікативної ситуації – каузація адресата мовлення до дії, потрібної мовцеві (адресатові), щоб внести певні зміни у позамовній реальності. А це вже створює передумови нерівності (принаймні комунікативної) між мовцем, який або володіє більшою інформацією, знаннями, досвідом, або уповноважений до такої дії, або діє ситуативно, та адресатом, якого стосується спонування і який є потенційним виконавцем волевиявлення мовця.

Як і будь-яка інша ситуація мовлення, волевиявлення має обов'язкові складники: мовець, адресат мовлення, ситуація (сюди входять такі позалінгвальні компоненти як час, обставини, наявність третіх осіб), мета комунікації, мовні засоби. Особливе значення мають безпосередні учасники спілкування, основною характеристикою яких є соціальні відносини (соціальні статуси мовця й адресата, що мають безпосередній вплив на вибір мовних засобів спонування). Кожний з учасників спілкування має власний мовленнєвий досвід (йому притаманний індивідуальний лексикон, особливість побудови висловлень, надання переваги певним синтаксичним та граматичним засобам), а також досвід життєвий, певний рівень освіти, соціальний статус. І мовець й адресат належать до певної національної культури, соціального середовища, що не може не відбитися на побудові й веденні комунікації. Соціальні відносини зазвичай розглядають у двох координатах [4, 57]: по горизонталі: свій – чужий, по вертикалі: нижчий – рівний – вищий. Зрозуміло, що не завжди наведена схема “спрацьовує” в реальному житті, бо, як ми вже зазначали, є ситуативні спонування, породжені чи спровоковані ситуацією мовлення. Будь-яке лінгвістичне дослідження дещо спрощує життєві ситуації мовленнєвого спілкування, оскільки всю багатогранність людської комунікації передати неможливо. Поза увагою дослідника завжди залишаються психологічні риси співрозмовників (це вивчає психолінгвістика), внутрішні мотиви, що спонукають мовця до такого, а не іншого висловлення. У статті зосередимо увагу на тих ситуаціях, що входять до вищенаведеної схеми.

Окрім того, в ситуації волевиявлення велику роль відіграє потрібність досягнення мети комунікації (а відповідно реалізація спонуваної дії) комусь з учасників спілкування, зацікавленість у внесенні змін до реальної дійсності, або, іншими словами, – бенефактивність [див. 3, 82]: 1) спонукувана дія (її реалізація) потрібна мовцеві; 2) спонукувана дія потрібна адресатові; 3) спонукувана дія потрібна особам, що не беруть участі в розмові; 4) спонукувана дія потрібна всім. Третя позиція теж має певні нюанси: 1) треті особи є людьми сторонніми, 2) вони наближені до мовця, 3) вони наближені до адресата, 4) вони є близькими і мовцеві, й адресатові. Усі ці фактори, безсумнівно, впливають на вибір мовних засобів спонування.

Як бачимо, мовленнєва ситуація волевиявлення має значну кількість прагматичних умовностей, що безпосередньо впливають на результативність спонування. Проте вони зосереджені не лише в характеристиках учасників комунікації, мовець для забезпечення реалізації каузованої дії повинен вибрати з мовної системи ті мовні засоби, які є найбільш доречними у конкретній ситуації спонування. Питання мовних засобів, які передають волевиявлення, вже достатньо вивчено в мовознавстві як вітчизняними (Л. Бережан, О. Кондзеля, Н. Швидка та інші), так і зарубіжними (О. Бондарко, О. Володін, Т. Веселовська, О. Ісаченко, І. Лисакова, В. Храковський та інші) ученими.

Як засвідчує фактичний матеріал, найчастіше у ситуаціях мовленнєвого волевиявлення вживають форму імператива другої особи однини / множини дієслова наказового способу та значно рідше (для передання спонування до сумісної дії) наказові форми дієслова першої особи множини. Також часто мовці послуговуються прохібітивними формами, які граматично відрізняються від імператива наявністю заперечної частки *не*, проте з погляду комунікативно-прагматичного для заборони мовець повинен мати більше повноважень, аніж для простого спонування, що, безумовно,

зменшує частотність вживання таких форм. Хоча й тут є певні винятки, так вислови з дієсловами емоційного чи психологічного стану з часткою *не*: *не сердься, не хвилюйся, не бійся, не забувай* тощо – мають значення розради, поради і позбавлені категоричності, властивої заборони, а тому їх часто вживають незалежно від статусно-рольових характеристик комунікантів. Окрім того, спонукальність в українській мові передають такі функціонально-семантичні еквіваленти імперативних речень:

1 речення з перформативами або допоміжними модальними дієсловами: *Прошу пересісти сюди!*; *Можете пригоститися!*;

2 десемантизованим дієсловом *давай/те*: *Давай за мною!*;

3 питальні речення, зазвичай з маркерами адресованості мовлення, якщо звертаються саме до співрозмовника, і без них, коли вишукують когось з натовпу: *Чи можете подати звіт сьогодні? Зайдемо?* Або: – *Прокурор по надзору! Увага! Хто має які скарги та заяви?* (І. Багрянний, 403);

4 інфінітивні речення теж із ситуативною адресованістю: *Стояти!*;

5 заперечні конструкції із семантикою спонукання (чи то його заборони): *Жодних розмов!*

6 сюди ж входять іменні односкладні спонукальні речення: *Води! Сумка!* та (ситуативно) вокативні: *Дмитре!* (зі значенням “*важай!*”, “*будь обережним!*”);

7 топтативні речення з предикатом, вираженим дієсловом у формі другої особи умовного способу: *Зайшов би до нас*;

8 речення з предикатом, вираженим дієсловом у формі майбутнього часу дійсного способу першої особи множини (тут треба вважати, щоб не вживати суржикові конструкції на кшталт: *Пройдемо!*): *Стилістикою займатися не будемо, – майже добродушно проронив Сирота.* (П. Загребельний, 16);

9 речення з частками бажального значення *аби, щоб*: *Щоб о дев'ятій був вдома!*

10 наказові та спонукальні вигук-речення: *Геть/те! Цить/те! Марш! Буде!*; *Нумо до праці!*

11 речення з предикатом у формі минулого часу (найчастіше вживають у формі першої особи множини, т. зв. сумісної дії). Лише поодинокі дієслова можна вживати в цій спонукальній конструкції: *Пішли! Взяли!* І вже дуже грубо: *Пішов!*

12 сюди включаємо конструкції (еліптичні речення) як з акцентованою адресованістю (напр., за допомогою присвійного займенникового прикметника у формі другої особи або особового займенникового іменника), так і без неї: *Твоя справа мовчати!*; *Вас до телефону!*; *Швидко за мною!*;

Не зараховуємо до суто імперативних конструкції з маркерами бажальності (частка *хай / нехай*), у яких відсутня адресованість, а тому дія, названа такими формами, є більше бажанням мовця і прямих зобов'язань на адресата щодо його виконання таке спонукання не покладає. Йдеться про третьоособові форми дієслів наказового способу та третьоособові бажальні конструкції.

Як бачимо, мовна система має багато засобів для передання спонукання адресатові мовлення. Проте, як свідчить і мовна практика, і фактичний матеріал, виписаний з художньої літератури, мовці надають перевагу власне імперативним реченням, яким властива семантика від благання до категоричного наказу.

Мовленнєве волевиявлення завжди передбачає втручання в плани, наміри адресата і тому має відтінок повинності, примусовості, причому ступінь комунікативної нерівноправності домінує в категоричному наказі і наявний як семантичний відтінок у ситуації благання, тому мовцеві потрібно враховувати всі комунікативно-прагматичні особливості ситуації, щоб каузована дія була згодом реалізованою. Поза цією семантичною варіативністю значень наказових конструкцій залишимо ситуації дозволу, оформленого імперативними реченнями, напр. *На прохання дитини дозволити піти погуляти мати відповідає: Та йди вже.* Адже для отримання дозволу адресат змушений був щось просити у мовця, виявляючи цим усвідомлення вищості останнього.

Отож розглянемо, як залежить форма спонукання від адресата волевиявлення. Мовець і адресат у більшості запропонованих для розгляду випадках належать до однієї нації, проте можуть представляти різні соціальні пошарки, про що буде повідомлено. Окрім того, всі аналізовані нами ситуації волевиявлення передбачають, що спонукувана дія потрібна насамперед мовцеві,

Мовець і адресат є своїми:

Ситуація 1. Мовець у соціальній ієрархії має вищий статус. У цьому випадку зазвичай велику роль відіграє саме ситуація спілкування: офіційна чи неофіційна. Порівняймо:

...але підполковник Дукас, маслакуватий українець з Вінниччини, вміло і вправно поклав край цій недоречній цікавості, мало не силоміць захвав мене в “додж” і прокректав крізь долоню, прикладену до козирка:

– *Капітане Сміян, відправляйтесь на місце своєї нової служби!* (П. Загребельний, 166) й інша ситуація між тими самими співрозмовниками:

В Хемері, випроводжаючи мене до Кельна, підполковник Дурас застерігав:

*– Головне, капітан, **не піддавайся** на провокацію!.. (там само, 168).*

Як бачимо в офіційній ситуації мовець вживає пошанну множину, у неофіційній “тикає”, наближуючи адресата до себе. Щодо форм вираження волевиявлення, то можливі всі форми, хоча перевагу все ж таки надають імперативу. Причому буває, що в одному вислові поєднують різні форми волевиявлення, чим мовець акцентує на важливості дій, які має виконати адресат, або передає своє ставлення або до адресата мовлення, або до його подальшої реалізації спонування:

*– Начальників і все інше **відставити!** – заявив я рішуче. – Ми зустрілися серед тисяч і мільйонів – і де ж зустрілися? Тепер я не відпущу вас од себе. **Зробимо так:** для початку – підемо до мене і поспідаємо. А вже тоді... (П. Загребельний, 179).*

Ситуація 2. Мовець й адресат рівні за соціальним статусом. Як і в попередньому випадку, тут можливі різні спонукальні конструкції, навіть навмисно грубі, првокуючі: *Пішов! Геть! Твоя справа маленька!* тощо, все залежатиме від ситуації мовлення й належності співрозмовників до певного соціуму. Офіційність чи неофіційність теж мають значення, щоправда, мовці їх не завжди витримують. Візьмімо приклади з учительського життя: спосіб звертання до колеги наодинці (на ти і зазвичай спонування через імператив, питальну конструкцію, речення з десемантизованим дієсловом *давай* чи першоособову форму множини: *Запиши! Зайдемо? Давай зайдемо! Переглянемо завтра!*) і у присутності учнів (звертаємося на ім'я й по батькові, “викаємо”, тут доречними будуть й імперативні конструкції, і перформатив, й еліптичне речення з акцентованою адресованістю: *Катерино Семенівно! Запишить розклад, будь ласка!; Прошу взяти до уваги! Вас до директора!*).

Ситуація 3. Мовець за соціальним статусом нижчий від адресата. За такої комунікації доволі часто дія, виражена імперативом, пом'якшується ввічливим зворотом *будь ласка* або перформативом *прошу* хоча вживають ці етикетні вирази й в ситуаціях, розглянутих вище, все залежить від вихованості мовця та мовленнєвих звичок певного соціуму: *Будь ласка, проходьте! Прошу підписати ось тут.*

Часто за таких відносин між мовцем та адресатом волевиявлення оформлюють у вигляді питальних конструкцій, причому вживають допоміжні модальні слова *може, можна*, чим підкреслюють залежність виконання непрямо спонукуваної дії тільки від волі адресата: *Можете підписати наказ? Можна позичити Вашу ручку?* Також у таких конструкціях вживають форму сумісної дії: *Пане Андрію, ми **можемо** обговорити деякі пункти кошторису?*

Також можливе вживання різних спонукальних конструкцій для посилення прохання:

*– Миколо Володимировичу! – це до Миколи. – **Коли б уже швидше дроби! Давайте вже вчити дроби!**.. (І. Багрянний, 454).*

Порушенням комунікативної поведінки за таких відносин між мовцем та адресатом буде вживання конструкцій (4), (5), (9), (11).

Мовець і адресат є чужими (у цих ситуаціях мовці повинні чітко витримувати вимоги щодо вживання пошанної множини з урахуванням віку адресата. Будь-яке порушення зазвичай сприймають як образ):

Ситуація 1. Мовець має вищий соціальний статус від адресата. У цьому випадку можливі всі наведені нами форми волевиявлення: від імперативних до вигуківих речень. Визначальну роль відіграє вихованість та освіта мовця. Порівняймо два схожі випадки розмови з арештантом:

*– **Слухайте, товаришу!** Кгм... поки що ви маєте право так називатись, бо формально ви ще не в'язень, хоч вже й заарештований, у кожному разі це право тут визначаю поки що я... (І. Багрянний, 31) й в аналогічній ситуації, щоправда, мовець уже інший: – **Слухай, ти!**.. **Не будь ідіотом!**.. Якщо ти був під слідством, то як же ти міг пройти мимо суда? (там само, 62).*

Тільки у такій співвіднесеності між мовцем й адресатом припустиме вживання конструкцій (4), (5), (8), (9), (10), (11), (12). Наприклад:

... Козурін вихопив фотографію з моїх рук, глянув раз, глянув удруге і аж затанцював од начальницького завзяття:

*– **В підвал його! В підвал! І обшукати до нитки!** (П. Загребельний, 347).*

Або:

... й тоді карнач звернувся до Андрія:

– Це ви малювали?

– Гм... Т-так...

*– **Олівець!***

– Будь ласка, – Андрій подав кілька обсмалених сірників, теж приготованих на цей випадок... (І. Багрянний, 411).

І так безкомпромісно:

– *Добре, – обірвав Великін. – Ви підпишете протокол! І баста!.. (І. Багрянний, 282).*

Часто у таких ситуаціях мовець наголошує на потрібності, необхідності виконання каузованої дії:

– *І правильно зробили, – зауважив я, – ви повинні показувати приклад... (П. Загребельний, 170).*

Для пом'якшеного спонукання вживають перформативи у першій особі однини, що підкреслює вищий статус мовця:

– *Я б не радив вам грати в мовчанку, – майже співчутливо промовив я, – однаково ж нам тепер усе про вас відомо, і доведеться відповідати перед радянським законом, зрозумійте це (там само, 353).*

Ситуація 2. Мовець й адресат є рівними за соціальним статусом. Можливі різні способи спонукання, перевага надається імперативним конструкціям. Знову ж таки велике значення має ситуація мовлення. Наприклад, подаючи пропозицію, вживають перформатив як в неозначеній формі з постфіксом -ся:

– *Пропонується така процедура, – заявив Робінсон, – в кінці кожного дня запрошувати сюди всіх тих (звичайно, кожного окремо), кого ми відберемо, не порушуючи при цьому добровільності (П. Загребельний, 286),*

так і в особовій формі, що дозволяє мовцеві дещо ситуативно вивищитись (зазвичай за такої форми спонукання називають її причину):

– *І на підтвердження цього, як представник британського командування, дозволяю запросити сюди радянського громадянина Аніщенка Степана Івановича (там само, 287).*

За відсутності близьких стосунків між співрозмовниками, але рівного їх соціального статусу можливі всі перераховані вище способи волевиявлення, все залежить від того, яка кінцева мета комунікації з погляду мовця: досягнути реалізації спонукуваної дії, не нашкодивши стосункам зі співрозмовником, чи вимагати виконання каузованої дії, вживаючи доволі жорсткі з погляду етикету спілкування мовні засоби, що, зрозуміло, негативно відобразиться на ставленні адресата до мовця. Порівняймо спонукання висловлене так:

– *Хлопців заберіть – це святе діло. А папери – собаці під хвіст (П. Загребельний, 226).*

Або так:

– *Ти б не набридав, Колядо, – сказав я йому недоброзичливо. – Може, товариш підполковник поспішає, а ти зі своїми обідами-перебідами (П. Загребельний, 251).*

І так:

Я взяв Козуріна за плечі, повернув обличчям до виходу, легенько підштовхнув у спину:

– *Тупай звідси, Козурін. Розберемося тут без тебе. Зося до ранку побуде нагорі, в кімнаті майора Михна, а ми її постережемо тут унизу. Від тебе, Козурін, постережемо, так і знай. [...] Хоче глянути? Та краще коти звідси, поки це тримаєшся на ногах!*

Козурін лаявся і грозився, але мої руки пересилили його погрози (П. Загребельний, 359).

Ситуація 3. Мовець залежить від адресата або є нижчим за соціальним статусом. Більшість спонукань передано за допомогою імператива, часто разом із формами ввічливості *будь ласка*. Якщо адресат наголошує на своєму залежному становищі (зазвичай такі формули є прийнятими в спеціальних установах та у війську), то вживають перформатив:

– *Якщо дозволите, я закурю свою (І. Багрянний, 386) і військово: – Дозвольте йти? – спитав я підполковника (П. Загребельний, 276).*

Часто для вираження прохання вживають оптативні (з предикатом у формі дієслова умовного способу) або питальні речення:

– *Попросив би без натяків, – холодно зауважив я (П. Загребельний, 228).*

– *Я міг би поговорити з деякими з ув'язнених? (там само, 226).*

Або така форма спонукання:

– *Хто стукає?*

– *Я.*

– *Що таке?*

– *Будь ласка — миску, ложку й мій хліб! – це було сказано спокійно, офіційним тоном.*

Наглядач страшенно здивувався, він був просто приголомшений. (І. Багрянний, 82). І там само, до того самого адресата:

Андрій постукав енергійно. Дужче! З усієї сили! І, не чекаючи, поки “кормушка” відчиниться, голосно вигукнув, прихилившись до щілини:

– *Негайно чергового корпусу сюди!* (І. Багряний, 83).

За таких відносин між мовцем й адресатом очікуваними є імперативні речення, питальні, з дієсловами дійсного способу та оптативні речення, за допомогою яких волевиявлення сприймається як пропозиція, прохання, адресат розуміє, що від нього залежить реалізація каузованої дії і він має право відмовити. Хоча ситуативно мовець може вжити й інші форми волевиявлення, тоді можемо говорити про комунікативну перевагу мовця над адресатом.

Проведене дослідження (попри те, що ми розглянули незначну частину варіантів ситуації мовленнєвого волевиявлення) засвідчило, що форма спонування великою мірою залежить від особи адресанта, від особи адресата, від того, які стосунки між ініціатором спонування та його потенційним виконавцем. Мовець завжди має вибрати такі мовні засоби, які є очікуваними адресатом, комунікація є результативною за умови, що пресупозиція мовця збігається з пресупозицією адресата. Безперечно, окрім адресата, на вибір спонукальної конструкції впливає й ситуація мовлення, стан співрозмовників та безліч інших факторів, проте вирішальну роль відіграють відносини між мовцем та адресатом і суть самої каузованої дії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багряний І. Сад Гетсиманський / Іван Багряний. – К. Наук. думка, 2001. – 548 с. – (Б-ка школяра).
2. Загребельний П.А. Тисячолітній Миколай: Полювання на хлястики : Роман : Ч. 1 / Павло Загребельний ; худож.-оформлювач І.В. Осипова. – Харків : Фоліо, 2001. – 399 с. – (Література).
3. Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность / под ред. А.В. Бондарко. – Л. : Наука, 1990. – 263 с.
4. Формановская Н.И. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика / Н.И. Формановская. – М. : Изд-во «Икар», 2007. – 480 с.

Волеизъявление говорящего всегда направлено на адресата — потенциального исполнителя побуждения. Несмотря на то, что адресант является инициатором каузации, ее реализация зависит от решения адресата. Для того, чтобы волеизъявление стало фактом действительности, говорящему следует подобрать такие языковые средства побуждения, которые убедили бы реципиента каузации в ее целесообразности или необходимости. Адресант должен учесть и ситуацию речи, и место, и время, а более всего статусно-ролевую характеристику своего собеседника.

Ключевые слова: речевая ситуация, волеизъявление, адресант, адресат, статусно-ролевая характеристика.

A will of a speaker is always directed to a recipient, which may become an executor of the demanded action. Although the sender initiates causation, the implementation of the causation depends on the decision of the recipient. For actualisation of the required action speaker should select those linguistic constructs of obligation, which would convince the recipient in that the causation is either expedient or necessary. Sender should take into account such factors as situation of the conversation, time, place and most of all status-role characteristics of his counterpart.

Keywords: speech situation, will, sender, recipient, status-role characteristics.

УДК 811.161.2'42

Г. В. Демура

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ОБРАЗУ РАДЯНСЬКОЇ ЖІНКИ ЯК СКЛАДНИКА ІДЕОЛОГЕМИ «НОВА ЛЮДИНА» (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ 20–40 рр. ХХ ст.)

Стаття містить аналіз вербальних особливостей формування гендерної політики в українських засобах масової інформації 20–40 рр. ХХ ст. з урахуванням ідеологічних канонів, характерних для преси зазначеного періоду.

Ключові слова: фемінне, гендерна політика, засоби масової інформації, дискурс, радянська ідеологія, мовні засоби, тоталітарний режим.

Мова і дискурс розглядаються в сучасних соціальних теоріях як підґрунтя, що формує знання про світ. Тісний зв'язок мови та суспільства залишається поза сумнівами: мова не лише відбиває події реального життя, а й здатна впливати на них. Те, як мова зображує жінок та чоловіків, має неабиякий вплив на їхню роль та ставлення до них у соціумі. З огляду на «патріархатність суспільства цілком закономірним наслідком є репрезентація в мові орієнтованого на чоловіка погляду на світ, що живить несправедливу статеву дискримінацію, і, це доведено, веде до викривлення ролі жінки в суспільстві» [8]. Важливу роль у цьому відіграють ЗМІ, здатні у найкоротший термін донести інформацію до різних верств населення у найвіддаленіших куточках країни.

І. Герман вважає, що «трансформації соціального, економічного, політичного життя суспільства позначаються перш за все на лексико-семантичній системі мови ЗМІ: модифікуються не